

Dokument jako soubor potenciálních informací

- pojem kniha obecně zahrnuje: hliněné destičky, papyrové svitky, pergamenové kodexy, papírovou knihu
- konec 19. stol. diverzifikace knihy, pojem nahrazen → **dokument**
- zavedl belgický právník Paul Otlet (1863-1944)
- s dalším právníkem, Henri Lafontainem, založili FID (Mezinárodní bibliografický ústav) v Bruselu

Paul Otlet (1863-1944)

Henri Lafontainem (1854 – 1943)

Dokument

- **FID**

- zkvalitňuje metody analyticko-syntetického zpracování dokumentů
- rozšiřuje MDT
- pokus zpracovat celosvětovou knižní produkci – neúspěšný → první globální projev v této oblasti

- **kritéria rozlišování dokumentů:**

- dle *způsobu záznamu dat*: písemné, obrazové, zvukové, audiovizuální, elektronické, digitální
- dle *odvozenosti obsahu*: primární, sekundární, terciární
- dle *kontinuity*: periodické a neperiodické
- dle *míry zveřejnění*: zveřejněné, nezveřejněné a interní

Dokument v užším pojetí

- pojem dokument – běžný význam: jakýkoli hmotný nosič, na němž znakově zaznamenány znalosti či zkušenosti, tj. potenciální informace
- dokument **v užším pojetí** prosazuje např.:
 - S. R. Ranganathan: dokument – záznam na plochém povrchu zachycující mikromyšlení
 - Jesse S. Shera: dokument – grafický záznam
 - Louis Shores: dokument – generická kniha
 - Jiří Cejpek: dokument – hmotný nosič nesoucí znakově zazámenané znalosti

Dokument v širším pojetí

- dokument **v širokém pojetí:**
 - P. Otlet: v knize *Traité de documentation* (Pojednání o dokumentaci) → mezi dokumenty zahrnuje i 3-dimenzionální objekty
 - Suzanne Briet – *Qu'est-ce que la documentation:* dokument je doklad podpírající fakta. Nejen text, ale i **evidence**.
- ➔ Kdy je antilopa dokumentem?
 - Aby byl objekt dokumentem, musí splňovat:
 - materialita – pouze fyzické objekty a znaky
 - intencionalita – je záměrem, že objekt je ošetřený jako evidence
 - zpracovanost - musí být zpracován do formy dokumentu
 - fenomenologická pozice – objekt musí být vnímán jako dokument

Dokumentalistika

- dokumentalistika - teoretický a praktický obor, zabývá se dokumentací, tj. systematickým sběrem, pořádáním, vyhledáváním a distribucí potenciálních informací
- vedle knih stále větší podíl tzv. šedé literatury, ale i dalších druhů dokumentů – časopisy, noviny, letáky kalendáře ...
- 1. pol. 20. stol. – vedle knihoven vznikají další instituce zprostředkovávající textové dokumenty, např. bibliografická, dokumentační a informační střediska a centra, pracoviště poskytující různé dokumentační služby

Druhy dokumentů

- nové druhy dokumentů:

➔ **vizuální dokument** – člověk vyměnil ucho za oko (McLuhan). Ve 20. stol. zavádění televize, videa apod. → převažují obrazové nad textovými dokumenty

➔ **zprostředkovaný dokument** – technický pokrok umožnil vznik řady druhů dokumentů → záznamy v podobě technických dat → člověk vnímá až po převedení do smysly zachytitelných soustav. Přehrávané pomocí technických přístrojů.

– gramofonová deska, magnetonové pásky, kompaktní disky, počítačové nosiče – diskety, CD ROM, DVD apod.

Typy dokumentů

- ➔ **textový dokument** – nese tištěný či psaný jazykový projev, může být doprovázený ilustracemi, zvukovým nosičem
- ➔ **auditivní dokument** – na nosičích zaznamenána řeč, hudba nebo zvukové projevy. Určen k reprodukci a příjmu pomocí zvláštního technického zařízení – např. gramofon, přehrávač magnetofonových pásek apod.
- ➔ **audiovizuální dokument** – na nosičích zaznamenán současně zvuk a obraz. Určen k audiovizuální reprodukci pomocí technického zařízení – např. promítací přístroj

Typy dokumentů

- ➔ **masmediální dokument** – synchronní vysílání a příjem mluveného projevu, hudby a obrazu – rozhlas, film, televize
 - vynález elektrického proudu → přenos na dálku. Globální rozšíření různých forem nepřímé sociální komunikace - filmová představení, poslech rozhlasu, televizní diváctví atd.
 - synchronní působení – známo již v historii – kultovní/náboženské obřady, projevy králů, divadelní představení
 - zapojení všech smyslů: př. katolická mše – slovo a hudba (sluch), velebnost a nádhera chrámového interiéru (zrak), vůně kadidla (čich), přijímání chleba a vína (chuť) a podávání rukou (hmat). Spojovacím článkem křesťanského náboženství - Bible jako textový dokument

Typy dokumentů

- ➔ **digitální dokument** – po vynálezu počítače – určitou dobu trvá, než si lidé uvědomí, že vznikl nový typ dokumentu s odlišnými vlastnostmi od dosavadních druhů dokumentu
- jakýkoliv znak fonetické abecedy, obrázkového písma, jakýkoliv obraz, zvuk či soubor algoritmizovatelných hodnot převeden na řetězec jedniček a nul → podstata digitálního dokumentu
- počítač pracuje s dvojkovou soustavou obrovskými rychlostmi
- lidé čtou v abecední podobě, vnímají obrazy na obrazovkách, zvuky na reproduktorech

Vlastnosti digitálního dokumentu

1. snadná formální transformovatelnost - změna znakového systému, ale ne obsahu. K přeměně znakových soustav do digitální soustavy → ukládání do počítače, výstup z počítače. Data lze přenášet z jednoho druhu nosiče na druhý (např. disketa → CD-ROM)
2. automatická obsahová transformace – pomocí programů, např. zhušťování textu (anotace, abstrakt apod.), automatický překlad z jednoho přirozeného jazyka do druhého apod. Ve srovnání s intelektuální činností člověka nedokonalá → přirozený jazyk
3. automatické vyhledávání – metoda full textu, u digitalizovaných obrazů metoda umělé inteligence pro rozpoznávání objektů (např. letecké snímky)
4. pružná manipulovatelnost s daty při tvorbě struktury či restrukturalizaci textu, obrazu či hudebního díla

Vlastnosti digitálního dokumentu

5. rychlý přenos dat v globálním prostoru – od podzemí/dna oceánů (kabelové spojení) po vesmír (družicové spojení)
6. manipulovatelnost s daty (bod 4) → vytváření systémů hypermediální (virtuální) reality
7. oproti fyzickému/lokálnímu soustředování dokumentů (knihovny, archivy) soustředování a zpřístupňování z globálně rozporostřené počítačové sítě (Internet) → globální či vesmírné komunikační paradigma
8. napodobitelnost (reprodukce) výtvarného/hudebního díla v míře přesahující rozsah lidského zraku a sluchu → nerozeznáme smysly digitální kopii od originálu → možnost vytváření neomezeného množství plnohodnotných kopií bez vlivu na kvalitu originálu

Elektronický dokument

- vlastnosti digitálních dokumentů výrazně odlišné od vývojově starších dokumentů → název **elektronický zdroj**
- alternativní názvy: homogenní jednotka, propojené homogenní jednotky, kontextová expozice propojených jednotek a homogenní jednotka vytvořená uživatelem
- charakteristika: rozvolnění vztahu mezi tvůrcem a uživatelem, hravý a tvořivý stavebnicový princip. Uživatel se stal tvůrcem či spolutvůrcem nového dokumentu
- odstraňují se ostré hranice mezi různými druhy elektronických zdrojů (hypertextovost, multimedialita) i mezi elektronickými zdroji téhož druhu

Dokumenty v institucích

- **knihovna** (bibliotéka, z řec. biblos = kniha, téké = police) – kulturní, informační a vzdělávací instituce. Shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů, poskytuje knihovnické a informační služby (TDKIV). V současnosti se vzdaluje původnímu předmětu – knihám
- obohacování knihovních fondů o nová média → označení knihovna zastaralé
- **mediatéka**: druh knihovny shromažďuje/zpřístupňuje organizovaný soubor knih, časopisů, obrazových, zvukových a audiovizuálních dokumentů
- **artotéka**: stejné činnosti s obrazovými a dalšími druhy dokumentů, pojmenované podle druhů na které se soustřeďují
- široký pojem knihovna – jediný spolehlivý znak: uspořádanost knihovního fondu v míře umožňující pohotově a spolehlivě vyhledat požadované dokumenty. Hromada knih není knihovnou

Dokumenty v institucích

- nové druhy dokumentů (rozhlasová zpráva, rozhlasový/televizní reklamní šot, různé druhy zábavních pořadů) – po odeznění zachována jen část – uloženy v knihovných fondech masmediálních institucí – **filmotéky, videotéky, fondy odvisílaných textů** apod.
- mnoho originálních a cenných myšlenek prostřednictvím rozhlasu a televize je vyslechnuto anebo zhlédnuto a tím odezní
- tempo vyslechnutí/zhlédnutí neurčuje příjemce, ale vysílající. Příjemce může pouze regulovat jejich výběr
- vracet se k nim a hlouběji je promýšlet je podmíněno dodatečnou nahrávací činností, která vede zpět k vytvoření „tradičního“ dokumentu